

JEZIK HRVATSKOGA OČENAŠA

DR. STJEPAN BABIĆ, AKADEMIK, ZAGREB

Povod je za ovaj članak zahtjev da se u rečenici: »I otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima našim« hrvatskoga Očenaša kako se općenito moli u našim crkvama i obiteljima zamjenica *naš* zamijeni zamjenicom *svoj*. Naše gramatike traže da se umjesto posvojnih zamjenica za pojedina lica upotrebljava povratno-posvojna zamjenica *svoj* kad se koji imenički ili pridjevni pojam odnosi na subjekt u istoj rečenici. U prvoj se rečenici zamjenica *naš* odnosi na objekt 1. lica množine *nama* i zato je upotrijebljena zamjenica za 1. lice množine *naš*, a u drugoj se odnosi na subjekt *mi* i zato bi trebala biti upotrijebljena zamjenica *svoj*: ... *kao što i mi otpuštamo dužnicima svojim*. Znajući to, jednom sam davno upozorio preuzvišenoga gospodina kardinala Kuharića, ali mi je on odgovorio neka ostane kako je uobičajeno.

Na prikazivanju bogoslovima i svećenicima Bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu Brodnjakova Razlikovnoga rječnika srpskoga i hrvatskoga jezika i raspravljanju o književnojezičnim pitanjima 25. studenoga 1991. godine toga se primjera dodirnuo i kolega Brozović, rekavši da je on naučio *dužnicima svojim* i da bi tako trebalo biti. S gledišta gramatičke norme tako bi trebalo i biti, ali sam odmah upozorio da treba uzeti u obzir tradiciju i stilsku vrijednost. Kako se to pitanje tim istupom ponovno aktualiziralo pred tako značajnim forumom za tu problematiku, potrebno je obrazložiti sam problem da bi ta rečenica prestala biti kamenom spoticanja. Mislim da je zbornik u čast dr. Jerka Fućaka dobra prilika da se to javno kaže jer je problematika povezana i s njegovom djelatnosti.

Susrećući se i s nekim drugim nespornostima o upotrebi povratnih zamjenica, napisao sam studiju o njima i protumačio mnoge nejasne i sporne probleme,¹ ali na upotrebu zamjenice *svoj* u Očenašu nisam se osvrnuo jer je ona ostala izvan problematike o kojoj sam raspravljao, no razmišljajući i o tom problemu došao sam do zaključka da ima opravdanja da u toj rečenici ostane zamjenica *svoj*.

Prvo je pitanje kako je uobičajeno. Pregledao sam prijevode Sv. pisma i u većini našao *svojim*.² Šarić, *Madrid, 1959*, Rupčić, *Sarajevo, 1967*, Duda-Fučak, *Zagreb 1973*, *Biblija Kršćanske sadašnjosti, Zagreb, 1968*, ali to je razumljivo jer je u Bibliji u osnovi Rupčićev

¹ Povratne zamjenice s gledišta rečeničnih dijelova, *Filologija*, 14, Zagreb, 1986, str. 21–30.

² Tekst se nalazi u Mateju, 6,4–13. Taj je tekst ušao u kršćansku liturgiju i postao molitvom Crkve i stoga je pogodan za uspoređivanje. Lukin je tekst, 11,2–4, nešto kraći i malo drukčiji pa nije u svemu za uspoređivanje. Pitanje o ta dva teksta s biblijskoga gledišta v. A. Rebić, *Očenaš – Molitva Gospodnja, Zagreb, 1973*.

prijevod. Sve su to vrsni prevoditelji koji s jedne strane dobro poznaju hrvatski jezik, a s druge su pazili na svaku pojedinost.

Zamjenicu *našim* našao sam samo u najnovijem prijevodu dr. Gracijana Raspudića, Mostar, 1987.

Međutim, u ritualnim knjigama sasvim je drukčije. Pregledao sam neke misale i molitvenike koji su mi bili pri ruci i u svima našao samo *dužnicima našim*:

- Misal za sve dane u godini, priredio dr. Jure Radić, Makarska, 1967, str. 275. i 267.
- Put u život, molitvenik, priredio dr. o. Jeronim Šetka, Makarska, 1965, str. 17.
- Biserje sv. Ante, molitvenik, Sarajevo 1975, str. 19.
- Slavimo Boga, Hrvatski katolički molitvenik i pjesmarica, Frankfurt am Main, 1984, str. 30.

To se i moglo očekivati jer u Rimskom obredniku iz 1929, izdanom u Zagrebu i namijenjenom očito cijeloj hrvatskoj Crkvi, piše kako sam naveo na početku ovoga članka. Iz svega toga možemo zaključiti da suvremena praksa u širokim molitvenim slojevima ima *dužnicima našim*, i da već zbog te proširenosti u današnje doba valja ostaviti tako opću upotrebu.

Ne samo to. Ta praksa nije od 1929, nego traje bar sedam stoljeća.

U najstarijem hrvatskoglagoljskom misalu s početka 14. stoljeća ta rečenica glasi:

I otpusti nam' dl'gi naše, jakože i mi otpuštaem dl'žnikom' našim'.

U Borislavićevu zborniku iz 1375.

I ot'pusti nam dl'gi naše kako i mi otpuštamo dlžnikom' našim'.

U Hrvojevu misalu, koji je prepisan 1405. ta rečenica glasi:

I otpusti n(a)m dlgi n(a)še kako i mi otpuštaem' dlžnikom' n(a)šim'.

U Rječniku Fausta Vrančića iz 1595. zapisan je Očenaš gotovo u današnjem obliku, a navedena rečenica glasi:

I odpusti nam duge naše, kako i mi odpušćamo dužnikom našim.

Tako se ta rečenica nalazi i u Ritualu rimskom Bartola Kašića iz 1640. godine samo što je umjesto *kako* napisano *kakono*. U izdanju iz 1827. glasi:

i odpusti nami duge naše, kako i mi odpuštamo dužnikom našim.

U djelu Grammatik der illyrischen Sprache Andrije Torkvata Brlića iz 1854. nalazi se cijeli Očenaš, a navedena rečenica glasi:

...i odpusti nam duge naše, kako i mi odpuštamo dužnikom našim...

Zanimljivo je da Brlić odmah daje i Karadžićev prijevod cijeloga Očenaša i da ta rečenica glasi:

...i oprostí nam dugove naše, kao i mi što opraštamo dužnicima svojijem...³

Kad se počeo priređivati Rimski obrednik iz 1929. godine, tada se u Katoličkom listu 1924. godine povela rasprava o jezičnim načelima toga obrednika i nekoliko je puta istaknuto načelo da se čuva jezična tradicija. Dr. Dragutin Kniewald je rekao: »... moralo se gledati... ne samo na sadašnji jezik, nego i na tradicijom utvrđene oblike...« (str. 40). I o. Petar Vlašić zalagao se da se sačuvaju tradicijom utvrđeni oblici (br. 8). Dakako, bilo je i protivnika tradicije, ali je povjerenstvo za priređivanje teksta na kraju zaključilo: »Svi smo se složili u tome, da se naš novi prijevod ima oslanjati na prijevode starih naših obrednika...« (br. 27, str. 317).

³ Isto i u Karadžićevu prijevodu u knjizi Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta, Beograd, 1925.

Dakle kontinuitet je nesumnjiv, a da on ima svoga utjecaja, vidi se i po tome što se u suvremenom tekstu Očenaša nalaze oblici koji se inače ne bi u njemu našli. Umjesto imperativa *sveti se ime tvoje, dođi kraljevstvo tvoje, budi volja tvoja* bilo bi: *neka se sveti ime tvoje, neka dođe kraljevstvo tvoje, neka bude volja tvoja*. Danas se naime za treće lice imperativa ne upotrebljavaju više sintetski likovi, nego se tvore s riječcom *neka*. Zanimljiv je u tom pogledu Karadžićev srpski prijevod jer on tu ima da s prezentom:

*Oče naš koji si na nebesima, da sveti se ime tvoje; da dođe carstvo tvoje; da bude volja tvoja...*⁴

Da nije hrvatske tradicije, vjerojatno ne bi bilo ni kratke množine *duge* umjesto *dugove*, kako ima Karadžić; možda bi umjesto *otpusti* bilo *oprosti*, kako ima Karadžić. Glagol oprostiti ima u istom značenju u svojem prijevodu i Raspuđić odmah iza Očenaša: *Jer, ako vi oprostite ljudima...*, dok Duda-Fučak imaju tu *otpuštite*.

Bilo bi zanimljivo usporediti i druge pojedinosti, uopće cijeli hrvatski Očenaš u njegovoj povijesti, ali mislim da je i ovo dovoljno da se vidi kako je hrvatska tradicija utjecala na današnji jezični oblik Očenaša i kako u njoj ima potpuno opravdanje veza *dužnicima našim*.

Za ostavljanje te veze kako je bilo dosad u ritualnim knjigama može se navesti još jedan razlog, stilski. U ponavljanju dva puta iste zamjenice ističe se stilski paralelizam: *duge naše – dužnicima našim*, za razliku od *duge naše – dužnicima svojim*, gdje toga paralelizma nema.

Kad se sve uzme u obzir, onda se može zaključiti da nema razloga zbog kojega bi se u današnjem hrvatskom molitvenom tekstu Očenaša mijenjala zamjenica *našim* u *svojim*.

Summary

LANGUAGE OF CROATIAN LORD'S PRAYER

The standard Croatian text of the Lord's Prayer has been used for over 700 years with only slight adaptations to linguistic developments. Owing to such a long continuous use, some archaic language features have been retained in it that normally would not have been present now. Most of these features fit well in the present state of the language, except for one questionable use of the personal pronouns which the author justifies by its long use and stylistic value.

⁴ Isto. Vidi u tom smislu napomenu E. Hercigonje u bilješci 20a u raspravi Neke jezično-stilske značajke Vinodolskoga zakona (1228) i Krčkoga (Vrbanskoga) statuta (1388), Slovo, sv. 30–40, Zagreb, 1990, str. 97.